

L'últim viatge

L'últim dia d'abril de 1503 vam abandonar Veragua amb tres vaixells. El nostre objectiu era aconseguir tornar a Castella. Com que els vaixells estaven totalment foradats i devorats pels corcs, no podíem fer que es mantinguessin a l'aigua. Després de 20 milles vam abandonar un dels vaixells. Ens vam quedar amb els altres, però molt aviat van arribar a un estat encara més lamentable que el que havia tornat, tant que les tripulacions, amb bombes i galledes, no van aconseguir treure l'aigua que entrava pels forats que havia fet el corc.

Fragment d'un informe de Diego Méndez, mariner de Colom

En una llunyana badia de Panamà, uns arqueòlegs submarins examinen el vaixell enfonsat més antic que mai s'hagi trobat al Nou Món. Segons els indicis, podria tractar-se de la Vizcaína de Cristòfor Colom. Es va enfonsar durant el seu quart viatge, en el qual el descobridor volia salvar l'honor, però tot va acabar en tragèdia.

James Norris viatja per la costa verge de Panamà, sempre en direcció est, a la recerca del seu futur. Norris és un home bronzejat amb cabells llargs i rossos, de cinquanta anys. Porta una gorra de Reebok i una arracada. Al braç llueix un tatuatge: una sirena davant del sol naixent. És d'Alabama i abans era animador a clubs de vacances. Panamà, en aquest estiu de 1996, és sinònim de llibertat. I també dels esculls més bonics del món.

Aquest americà vol obrir un centre de submarinisme, i aquí hi ha unes badies fantàstiques, tot queda tan increïblement lluny de la civilització. Com poden arribar-hi els submarinistes, els turistes, sense que hi funcioni un centre de submarinisme? De la ciutat de Panamà a Portobelo hi ha una hora i mitja de cotxe. Des de Portobelo cal més o menys una hora per arribar a Nombre de Dios, al Tercer Món.

D'altra banda és un país barat. Quan James Norris comença a treballar a la base de Nombre de Dios, fa el mateix que tot fundador d'una base submarina: pregunta als pescadors de la zona quin és el lloc on hi ha més peixos. Es tracta d'una de les regles clàssiques dels sub-

marinistes: els peixos s'agrupen als esculls, i on hi ha restes de naufragis, és a dir, als llocs que volen veure els submarinistes. Els pescadors li parlen de cinc o sis llocs de la badia. Norris agafa les ulleres i les aletes i es posa a explorar la zona.

Ho veu com si hi estigués directament al damunt: hi ha restes molt antigues, de seguida es veu. Hi ha tota una capa de vegetació, hi ha canons, hi ha un munt de coses en aigües poc profundes. Però James Norris no en vol saber res més, només vol fer submarinisme, no investigacions.

Però després James Norris explica el que ha vist al seu fill, Johnny, i aquest divulga la història. També li ho explica a una dona de negocis de Portobelo, Nilda Vázquez, i al seu cercador de tresors nord-americà, Warren White. Busquen restes que valguin la pena per tota la costa. Johnny els explica que el seu pare ha trobat un vaixell a la badia de Nombre de Dios.

És un vaixell molt, molt vell, diu Johnny.

Aquesta és la primera versió del descobriment del vaixell. La notícia es va difondre una mica més tard, va arribar a parar a dubtoses pàgines web, les agències van continuant difonent-la... però després va caure en l'oblit. Perquè Nombre de Dios es troba a la fi del món, perquè Panamà és un país en vies de desenvolupament i té altres preocupacions i perquè ningú hi va i estudia científicament les restes.

Però des del començament de l'any passat, una sèrie d'experts reunits per *Der Spiegel* i Spiegel TV investiga aquest descobriment a la badia de Nombre de Dios. Hi ha prestigiosos arqueò-

legs submarins de la Texas A&M University, experts en Colom de la Universitat de Sevilla, un especialista en datació de la universitat alemanya de Kiel i el cap d'Arqueologia del Govern de Panamà. Hi ha indicis segons els quals aquestes restes podrien ser de la caravel·la Vizcaína, un vaixell de Cristòfor Colom.

La Vizcaína es va enfonsar durant la quarta expedició del descobridor del Nou Món, el seu últim viatge, en el qual Colom intentava salvar el seu honor, però que va acabar en tragèdia. Un viatge en el qual va haver de lluitar amb indis i amb els qui es van amotinar, i al final del qual encara va aconseguir salvar-se per morir a Espanya.

En aquells moments devia sentir-se abandonat per Déu, pel seu Déu, ja que vivia una època infernal: Colom estava malalt, gairebé cec; els seus mariners, una colla de joves arplegats, l'odiaven; i els vaixells se li desfeien sota els peus, a milers de milles d'Espanya.

La història de Cristòfor Colom és intensa, audaç i cruel, marcada per una gran imaginació, però també per l'estretor de mires i els errors grotescs, pels màxims triomfs imaginables i per les posteriors humiliacions i derrotes, per l'amor i alhora pel genocidi als indis. No s'ha explicat fins a la fi. Fins avui, aquesta història només està recollida en un diari de bord del qual no es té l'original, cartes i documents jurídics. Encara hi ha tota mena d'enigmes, però, per exemple, no hi havia restes dels seus vaixells.

Panamà, juny de 1998. La segona història del descobriment del vaixell naufragat té com a protagonista Warren White, el cercador de tresors. Aquesta vegada no hi surt James Norris.

"James què?", pregunta Warren White, la versió del qual és força diferent: és l'estiu de 1988, una d'aquelles tardes assolades de la costa de Panamà que fa anys van ser la causa que Warren s'hi establís. Ja és força tard, falta poc per a les quatre, l'aigua ja no és clara i només queden dues hores de llum a la Golden Venture, la llanxa de White, amb una grua que pot aixecar canons de l'aigua. I àncores. I or. Allò que es troba als mars del món.

Bé, és massa tard per posar-se a buscar restes de naufragis. Però també és massa d'hora per anar a fer la primera cervesa. La Golden Venture és a la badia de Playa Damas, davant de la platja de Nombre de Dios. "Allà darrere hi ha un escull", diu aquell dia d'estiu Wesley, el fill de vintidós anys de Warren White. Wesley diu: "Anem a fer un cop d'ull, a veure si agafem un parell de llagostes."

Per què no? "D'acord", diu Warren White. Banyador, ulleres, tub i aletes: al pare i al fill no els cal res més. Es posen a buscar llagostes al fons, es donen impuls cap avall i després puguen amb un cop d'aletes. L'aigua té una temperatura de 20 graus.

Warren White veu un munt de coses a la sorra. Veu dos canons allà baix. Veu l'àncora. Veu la gran bombardarda, aquell

Submarinistes de l'Institut Nacional de Cultura de Panamá alkequen una peça d'un canó el passat 10 de novembre del 2001 a la costa de Nombre de Dios, a Panamá.

canó de finals del segle XV capaç de disparar bales de 20 quilos.

Warren White és un home corpulent, de cames i braços pigats. Porta un pantalló curt de color beige, una contundent cadena d'or amb una àncora i ulleres. Beu una Diet Coke.

Warren White, nascut el 1947, és de Miami, Florida. El seu pare era capità de velers i el seu avi era constructor naval.

Warren White va créixer vora el mar i amb el mar. Va començar a ajudar a aixecar restes de naufragis des que tenia tretze anys, el 1960, quan l'huracà Donna va arrasar els illots de Florida i va enfonsar més de 150 vaixells. "Un negoci gens dolent", diu Warren White.

Més tard es va traslladar al seu iot, el Makado, de 18 metres d'eslora, una casa al mar.

Cristòfor Colom, diu White, el fascina va des que era molt petit. Explica: "Va salpar quatre vegades i totes quatre va tornar, gairebé sense instruments. Quin mariner!" Quan White prenia un whisky amb el seu germà Jack sempre deien: "Hauríem de trobar un dels seus vaixells."

Colom havia escrit que havia fet tornar la Vizcaína per Portobelo. Un centenar de submarinistes hi van anar.

No res.

Warren White creu que Colom no volia revelar directament el lloc dels naufragis. Diu: "Colom era molt desconfiat. Un home que deixava la seva tripulació sense saber exactament on eren, que recollia tots els mapes i apunts perquè volia mantenir el control, i que volia ser l'únic que sabés el lloc dels naufragis. La Vizcaína no pertanyia a la corona, sinó a Colom, i a bord hi havia canons. Per què qualsevol dels molts capitans que havien fet tants diners gràcies als seus descobriments també havia de trobar la Vizcaína que ell havia abandonat?"

Això és un nou començament. Totes les expedicions que el 1992, l'any del cinquè centenari del descobriment d'Amèrica, s'havien preparat per trobar un vaixell naufragat de Colom finalment confiaven en les anàlisis dels textos. Què va escriure Colom? Què va escriure el seu fill Fernando? Què diuen les actes judicials?

Warren White és un mariner i un home pràctic. Coneix la costa de Panamá. I doncs? "Colom coneixia la badia de Nombre de Dios. Sabia que hi havia lloc per fer maniobres difícils", diu White. "Als mariners, els agrada tornar allà on ja han estat."

Un dia de juny, Warren i Wesley White bussejaven a pulmó pel damunt d'un vaixell i van passar la nit a la badia de Nombre de Dios. Des del primer moment estaven convençuts que es tractava de la Vizcaína de Cristòfor Colom, diu Warren White, ja que tot corresponia a la història dels últims dies d'aquest vaixell. Hi ha molts canons, massa per a un vaixell d'aquella eslora, però la Vizcaína havia carregat canons d'altres vaixells. També hi són les àncores, igual que abans, al damunt de la coberta, la qual

cosa indica que el vaixell no va anar cap als esculls, sinó que es va enfonsar lentament.

No hi ha cap prova inequívoca, diu Warren White, com una campana o una placa amb el nom del vaixell, però ell sap que és un vaixell vell, que sembla que tingui uns cinc-cents anys, com es pot saber pels canons. Sap que en un radi de 75 quilòmetres no hi ha un segon vaixell enfonsat. O com a mínim ningú no ho ha comunicat.

Només la Vizcaína, que Colom va abandonar a l'abril de 1503.

Colom va perdre nou vaixells en els seus quatre viatges al Nou Món. Fins ara, no se n'ha trobat cap.

Els historiadors saben que la Santa Maria, el vaixell insígnia del primer viatge, es va destruir: en una nit tranquil·la, quan la tripulació i l'almirall dormien, un grumet dirigia la nau i la Santa Maria es va dirigir a l'illa de la Hispanioia, al que actualment serien els estats d'Haití i de la República Dominicana, on va acabar en un banc de sorra. Amb taules d'aquesta nau es va construir la primera fortificació al Nou Món, La Navidad. No s'han trobat restes d'aquest fort, ni tampoc del casc de la Santa Maria.

Els arqueòlegs saben que, en el seu últim viatge, Colom va perdre la Gallega quan lluitava contra els indis al riu Belén, al nord de l'actual Panamà, a uns 200 quilòmetres de Nombre de Dios. Els investigadors de la Texas A&M University van passar mesos bussejant buscant la Gallega. Van remoure el riu i mitja badia de Belén, però no van trobar-hi res.

Com que fins ara no s'ha trobat cap vaixell naufragat de Colom, la comunitat científica sap molt poca cosa sobre l'aspecte d'aquests vaixells. Hi ha pintures, però es van fer unes quantes dècades després i els vaixells només són fruit de la imaginació dels artistes. Hi ha reproduccions, però són tal com els mariners del segle XX imaginaven les naus del segle XV. Hi ha petits plànols històrics, però poques descripcions fiables, només el que els científics han pogut recopilar d'informacions disperses.

El que se sap és que la Santa Maria era un navili ben pesant, del tipus "nau", poc adequada per a viatges a territori desconegut amb vents canvians. Se sap que, en la resta dels casos, Colom va navegar en caravel·les, vaixells que tenien un pal major i dos o tres pals més petits, amb la proa i la popa aixecades, petits, manobrables, ràpids.

S'estava molt estret a les caravel·les. Terriblement estret tenint en compte que hi havia de trenta a cinquanta homes convivint tot un any en un barca d'uns 20 metres de llargada, sense lavabo i sense cuina. Ni tan sols l'almirall tenia la seva pròpia cabina: l'almirall dormia sota la coberta de popa, amb els altres.

Això és tot el que se sap. Tota la resta sobre els viatges de l'època dels descobridors és un enigma. "Sabem més dels vaixells grecs i romans que dels vaixells dels descobridors", diu Filipe Castro, arqueòleg submarí de la Texas A&M University. Com van construir aquests vaixells? Com anaven armats? Com es carregaven? Com vivia, menjava i dormia la tripulació? I com vivia Cristòfor Co-

lom quan anava de viatge, buscant una ruta a l'Índia?

Les restes dels naufragis són càpsules del temps. Conserven la manera de viure, els costums, les èpoques i de vegades, en certa manera, congelen les catàstrofes. I ara han trobat aquest vaixell. La Vizcaína? Això encara no se sap. Una caravel·la de l'època dels descobriments? És molt probable.

Aquest vaixell ha transportat els científics al segle dels grans descobriments, a aquell segle en què el món començava a ser com és ara, en què els europeus van perdre els temors medievals al desconegut i van començar a confiar més en el saber, les experiències i la tècnica que en la visió del món de l'Església.

Warren White fins i tot ha dibuixat la Vizcaína, buida i abandonada, sense velles, sense homes, amb dues àncores pesants a la proa, d'una borda a l'altra. Dos pals s'eleven cap al cel. El vaixell és petit i l'aigua hi entra des de sota per les esquerdes. Es veuen les illes que hi ha davant de la badia. La Vizcaína s'enfonsa. Va ser així, com en aquest dibuix?

"Es clar que va ser així, ho he dibuixat amb el vaixell que hi ha sota l'aigua com a referència", diu Warren White. Aquesta és la segona història del descobriment.

Un vespre d'estiu de 1998, Warren White menja llagosta. Els crustacis jeien a les àncores del vaixell, com si fossin trofeus.

Sevilla, 1502. Colom anomena el seu quart viatge "el alto viaje". Ha de ser el seu últim viatge.

Ja havia estat tres vegades a Amèrica.

Triomf i caiguda. La vida de Cristòfor Colom

ELS PRIMERS ANYS

A partir de 1418. El príncep Enric el Navegant de Portugal envia expedicions a l'Atlàntic, sobretot en direcció sud recorrent la costa occidental de l'Àfrica, buscant una nova terra i una ruta marítima a l'Índia.

1436? 1451? Neix Cristòfor Colom, probablement fill del teixidor Domenico Colombo, a Gènova (tot i que l'origen és controvertit).

1453. Els turcs envaeixen Constantinoble i passen a controlar les rutes comercials a l'Orient.

1469. Isabel de Castella i Ferran II d'Aragó uneixen els dos regnes d'Espanya amb el seu matrimoni.

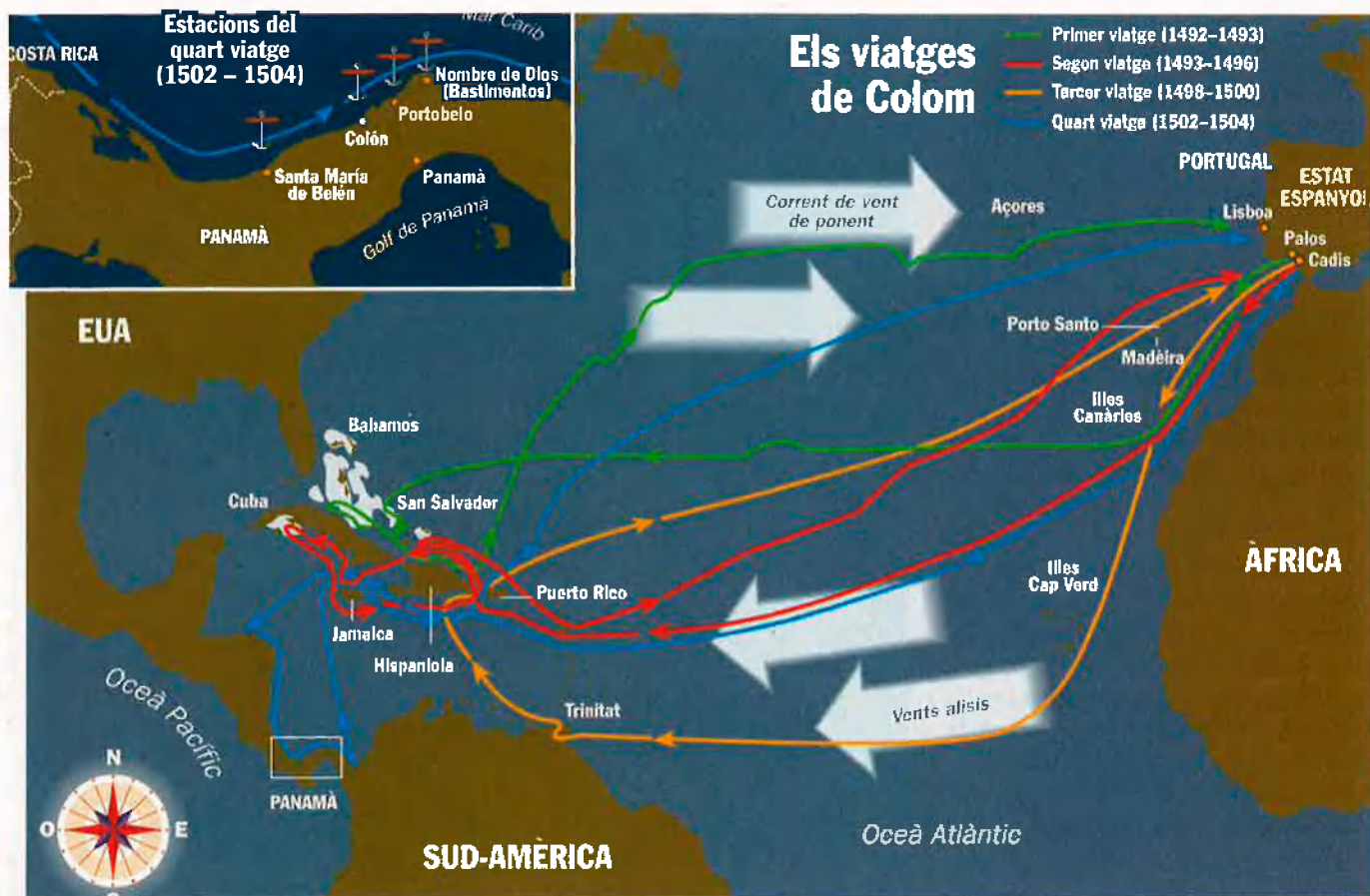
EL NAIXEMENT DEL GRAN PLA

1476. Colom arriba nedant a Portugal, suposadament després d'un atac de pirates, i comença a treballar com a car-

tògraf a Lisboa amb el seu germà Bartolomeo.

A partir de 1477. Colom viatja en vaixells mercants a Madeira, Irlanda i Islàndia. Estudia els sistemes de vents de l'Atlàntic.

1478 o 1479. Colom es casa a Lisboa amb la noble portuguesa Felipa Perestrello e Moniz, s'estableix a l'illa de Porto Santo i comença a desenvolupar el seu gran pla: navegar en direcció oest per ar-

El 1492 va descobrir el Nou Món, començant amb una petita illa de les Bahames. La corona només li havia confiat tres vaixells, però Colom va ser elogiat a la seva tornada. Va ser el moment d'un gran triomf, Colom es va fer ric, ja que va ser nomenat virrei i governador i li van prometre una part de totes les riqueses dels països descoberts. Però ell no volia gaudir del seu triomf, volia tornar a marxar i va prometre or als seus reis.

Molt d'or d'aquells països que ell pensava que era l'Índia.

El 1493 va salpar en el seu segon viatge. La seva flota era de disset vaixells i sumava més de 1.500 persones. En aquest segon viatge, Colom es trobava al zenit de la seva fama i de les seves facultats, però va fracassar perquè els seus homes es van amotinar, els indis que volia portar a Espanya van morir a la panxa dels seus vaixells i l'or que volia trobar

no hi era, com a mínim, allà on va buscar. Marco Polo havia parlat d'una Índia que brillava com si estigués feta d'or, però Colom només havia trobat cocos, peixos i sorra.

Va salpar per tercera vegada i va tornar encadenat: el nou governador de la Hispaniola va fer arrestar el primer europeu que havia trepitjat aquella illa i va ordenar que el tornessin a Espanya. Va ser llavors quan van començar les dificultats

ribar a l'est, a l'Índia, per una nova ruta que salve el control dels turcs.

Al voltant de 1484. Portugal rebutja la seva proposta de viatge de descobriment.

1485. Possiblement també a causa de factures sense pagar, Colom fugí amb el seu fill petit cap a Espanya. Amb l'ajut del monjo franciscà del monestir de La Rábida intenta convèncer Isabel i Ferran del seu pla.

1487. En missió del regne de Portugal, Bartolomé Dias arriba al cap de Bo-

na Esperança, el pas decisiu per al descobriment d'una ruta marítima a l'Índia.

EL TRIOMF

1492. Ferran i Isabel conquereixen l'última fortalesa musulmana, Granada. Encara al campament i després de la intervenció del jueu convers Luis de Santángel, Colom rep el permís per salpar.

3 d'agost de 1492. La Santa Maria, la Niña i la Pinta salpen en el seu primer viatge des de Palos de la Frontera.

12 d'octubre de 1492. Un mariner de

la Pinta divisa una illa de les Bahames. La primera terra del Nou Món.

28 d'octubre de 1492. La flota de Colom arriba a Cuba.

25 de desembre de 1492. La Santa Maria encalla a la Hispaniola. Colom fa desmuntar el seu vaixell insígnia i amb el seu casc construeix el primer fort del Nou Món: La Navidad.

16 de gener de 1493. La Niña i la Pinta naveguen cap a Europa.

15 de març de 1493. Colom torna a Palos i viatja triomfalment per Espanya.

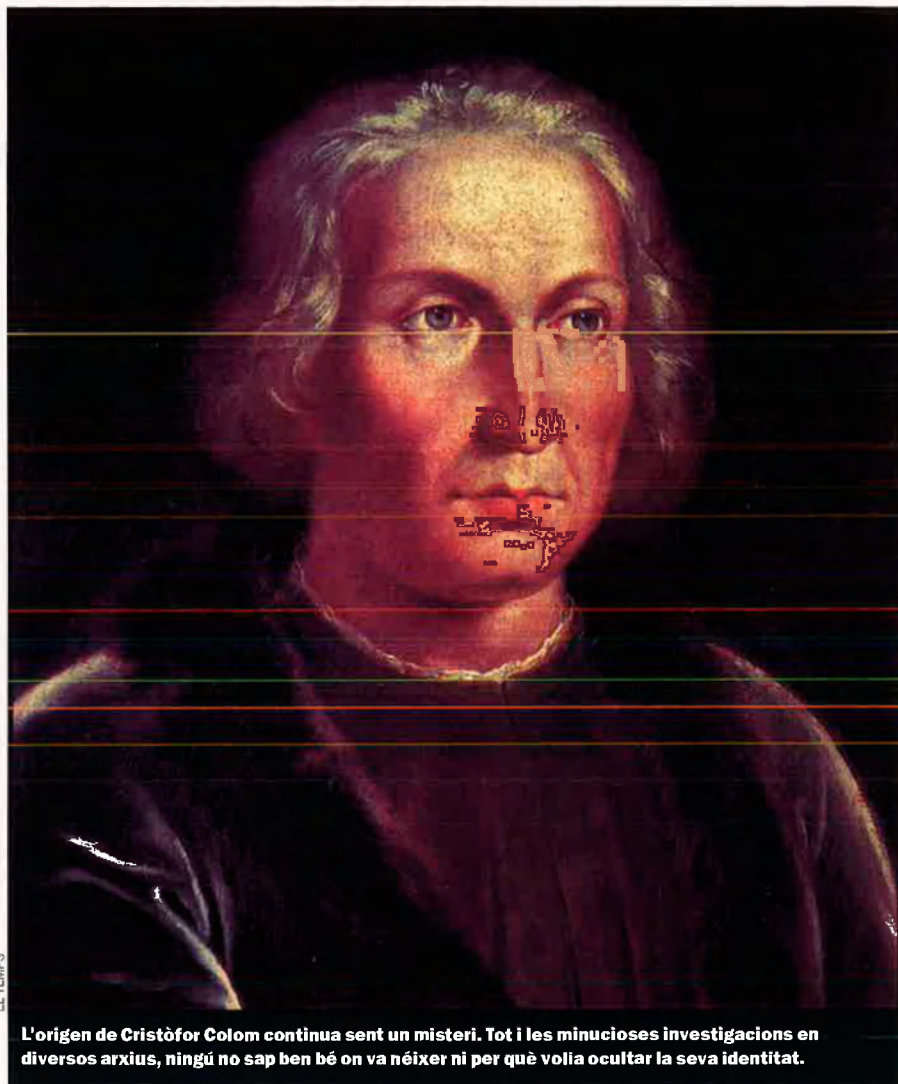
per al descobridor d'Amèrica, privat dels seus drets i del seu honor.

Per això ara, el 1502, vol emprendre aquest nou viatge, "l'alt viatge". Ha de salvar el seu honor i aportar les proves d'allò que ell considera important: que és Cristòfor Colom, un visionari, un gran almirall i un home d'estat; que efectivament, ha arribat a l'Índia i que hi ha or. I també vol trobar una escletxa entre l'Atlàntic i el Pacífic, de Cuba a la Xina, com Colom espera quan salpa una mica desorientat.

El 26 de febrer de 1502 demana a Ferran d'Aragó i Isabel de Castella una flota. El 14 de març la casa reial autoritza l'expedició. Obté quatre caravel·les del port de Sevilla. Tenia cinquanta anys.

Colom i el seu fill petit, Fernando, de tretze anys, que navega per primera vegada, viatgen en el gran vaixell insígnia de 70 tones que l'almirall anomenava La Capitana. La flota també compta amb la Gallega, la Santiago de Palos, que Colom anomena Bermuda, i la Vizcaína.

La Vizcaína té tres pals (se suposa) i una capacitat aproximada de 50 tones. Pertany a Juan de Orquiva, conegut com el senyor de Getaria, que més tard la ven a Colom. El noliejament mensual de la Vizcaína és de 42.000 maravedís (segons els càlculs, actualment costaria aproximadament 5.600 dòlars dels Estats Units) i és capitanejada per Bartolomeo Fiesci, un amic de l'almirall, ja que Fiesci prové de Gènova, probablement la mateixa ciutat de Colom. A bord de la Vizcaína hi ha un contramestre, vuit mariners, deu grumets, el capellà fra Alejandro i tres particulars. El pilot és Juan

L'origen de Cristòfor Colom continua sent un misteri. Tot i les minucioses investigacions en diversos arxius, ningú no sap ben bé on va néixer ni per què volia ocultar la seva identitat.

Pérez, que de vegades també és almirall de la Capitana i ha de vigilar l'estat de la Vizcaína.

Surten del port. És el 3 d'abril de 1502. S'aturen al port de Casa de Viejo i pinten

tots quatre vaixells com a protecció contra la mala sort: Una mesura insuficient que no els servirà de res.

Cap dels quatre vaixells tornarà a Espanya.

LA COLÒNIA

Setembre de 1493. Colom inicia el seu segon viatge amb disset vaixells des de Cadis per colonitzar el Nou Món.

Novembre de 1493. La flota arriba primer a l'illa del Carib Dominica i Guadalupe, i després a la fortalesa (deserta) de La Navidad. Havien mort tots els espanyols.

Desembre de 1493. Colom funda una nova colònia a la Hispaniola.

A partir d'abril de 1494. Colom salpa buscant el continent (Índia, Xina).

però arriba a Cuba i a Jamaica. La colònia de la Hispaniola viu en el caos.

Juny de 1496. Colom torna a Espanya, on és retingut durant dos anys.

LA DECADÈNCIA

30 de maig de 1498. Colom navega cap al continent sud-americà passant per les illes de Cap Verd.

A partir de juliol de 1498. La seva flota explora la regió al voltant de Trinitat i al golf de Paria, la desembocadura de l'Orinoco, l'actual Veneçuela.

Agost de 1498. Colom arriba a la Hispaniola, s'imposa als rebels, però un dels seus adversaris pren el poder.

Octubre de 1500. Colom és deportat a Espanya encadenat com a presoner. Se'l declara lliure, però perd gairebé totes les seves atribucions per mala gestió.

L'ÚLTIM VIATGE

11 de maig de 1502. Colom salpa amb les caravel·les Capitana, Gallega, Santiago de Palos i Vizcaína per demostrar que ha descobert illes de l'Índia.

Nombre de Dios, gener de 2003.

No hi viu gaire gent a Nombre de Dios, potser 3.500 persones. Ningú no en sap el nombre exacte. Hi ha una església blanca, símbol i vestigi de l'era de les potències colonials. Hi ha vuit bars, però no hi ha clients. Hi ha unes quantes cadires de plàstic, i els mateixos propietaris fan les seves cerveses.

Nombre de Dios és un poble a la fi del Tercer Món, a la costa del Carib de Panamà, 15 milles a l'est de Portobelo. Són les nou del divendres 24 de gener de 2003, quan una llanxa blanca s'acosta al poble, situat en aquesta badia allargada que s'anomena Playa Damas. "On és?", pregunta un dels homes a bord.

"És aquí", diu el submarinista Jesse Allan, i atura el motor. Jesse Allan, nascut el 1952, té els cabells rossos, porta bigoti i té un cos immens, sobretot els braços, ja que Jesse va passar vint-i-quatre anys a l'exèrcit dels Estats Units, especialitzat en l'alliberament d'hostatges. Ha estat dues vegades a Vietnam, també ha estat a Beirut i a l'Iran, però quan l'havien d'enviar a un altre lloc, concretament a l'Àfrica, Jesse Allan va dir als seus superiors que ja en tenia prou. Prou de llançar-se amb paracaigudes, de lluita cos a cos, de cadàvers, però tenia prou diners per a viure a Panamà. "Amèrica era per a mi una terra estranya", diu, "Panamà ha passat a ser la meva llar".

Panamà, el vincle entre l'Amèrica del Sud i del Nord, té 2,9 milions d'habitants, una superfície de 77.000 quilòmetres quadrats, més o menys com Àustria. Panamà té 2.000 quilòmetres de costa, el mar Carib en un cantó i l'oceà Pacífic a

l'altre. Durant els primers segles, el riu Chagres comunicava tots dos mars, però les tripulacions havien de recórrer molts quilòmetres a peu travessant la selva. El 1941 es va inaugurar el canal de Panamà, amb una longitud de 81 quilòmetres. El 31 de desembre de 1999, els nord-americans van lliurar el canal a l'estat de Panamà. Els soldats dels Estats Units van retirar-se. Jesse Allan va obrir un centre de submarinisme prop de Portobelo, el Twin Oceans Dive Center.

I ara la Vizcaína de Cristòfor Colom és a la porta de casa seva? Jesse Allan n'ha sentit rumors, però no s'ho creu. Sap que el 1504 Colom va comunicar en una carta a la casa reial que havia abandonat la Vizcaína a prop de Portobelo. Colom va escriure:

"Vaig salpar la nit de Pasqua, en nom de la Santíssima Trinitat, en vaixells destrossats, devorats pels corcs, plens de forrats. A Belén vaig haver d'abandonar un vaixell amb molts objectes. A Portobelo vaig fer el mateix amb un altre."

"Actualment Nombre de Dios és a una hora de Portobelo —diu Jesse Allan— però abans el viatge durava un dia." No van escriure "per la zona de Portobelo", quan es tracta d'una badia que es troba a 15 milles.

Tampoc no ho van escriure perquè en aquella època les badies no tenien nom, com a mínim que no comencés amb res relacionat amb la reina Isabel de Castella? Ja no van considerar importants ni el vaixell ni la badia perquè estaven asseguts a Jamaica, sense vaixell i amb altres preocupacions? Tenien febre i malària? O potser no volien revelar el lloc on es

trobava el vaixell? Ni tan sols encara que, com diu la historiadora Consuelo Varela, experta en Colom de Sevilla, Portobelo podria haver estat el nom genèric per a tota la regió?

A la badia de Nombre de Dios, Jesse Allan i els altres submarinistes freguen les ulleres amb unes gotes de xampú perquè no s'entelin. Es posen el vestit de submarinisme, els guants, el cinturó de plom i les armilles. Al final es posen les ulleres i les aletes. Es miren i fan el signe d'OK, un cercle format pel polze i l'índex.

L'empresari de rescats alemany Klaus Keppler també hi és. Keppler es guanya els seus diners traient de l'aigua pontons i iots, però la seva passió són les grans històries, com ara el vaixell enfonsat del pirata Henry Morgan. Keppler és un d'aquells aventurers moderns que inverteixen molts diners en històries que poden semblar absurdes.

Els submarinismes es llencen a l'aigua. És molt tranquil·la, les onades són lluny, però el corrent és fort. No hi ha res gaire clar a causa del corrent i del fons arenós. Però l'exercici és fàcil, perquè només cal expulsar l'aire de l'armilla, t'enfoneses i ja hi ets: el vaixell és a uns sis metres sota la superfície. És a la sorra, no crida l'atenció. És un cúmul cobert de verd, d'uns deu metres de llarg i deu d'ample.

Quan es pensa en vaixells enfonsats normalment es pensa en passadissos i cobertes per les quals es pot nedar, en parets al costat de les quals es llisca entre bancs de peixos. Doncs aquí, a primera vista, la cosa sembla diferent. Però el

Aquest quart i darrer viatge és per a ell el més important, per això l'anomena "l'alt viatge".

Juliol de 1502. Colom arriba a l'Amèrica Central a la recerca d'un pas en direcció a la Xina i l'Índia.

A partir d'agost de 1502. Davant de les costes de Nicaragua i Costa Rica, els espanyols lluiten contra els indis durant una forta tempesta. El corc *Teredo navalis* va foradant lentament els vaixells.

A partir de 1503. Dures lluites contra els indis del cabdill Quibian a la desem-

bocadura del riu Belén a Panamà. La situació es complica cada cop més.

Pasqua de 1503. Colom ha d'abandonar la Gallega al riu Belén i continuar amb els vaixells devorats pel corc.

Abril de 1503. Poc després d'haver abandonat la Gallega, Colom ha de fer al mateix amb la Vizcaína, totalment foradada.

1 de maig de 1503. La tripulació dels dos últims vaixells s'amotoïna i obliga Colom, greument malalt, a virar cap al nord per arribar a la Hispaniola.

25 de juny de 1503. La Capitana i la Santiago només aconsegueixen arribar a Jamaica, on Colom fa que els portin a la platja i els utilitzin per construir una fortalesa.

Gener de 1504. Després de més d'un any a Jamaica, Colom i la resta de la seva tripulació són rescatats.

Juliol de 1504. Aconsegueix de retornar a Espanya.

20 de maig de 1506. Colom mor a Valladolid sense cap reconeixement, deixant dos fills, Diego i Hernando.

Home sense pàtria

Colom era genovès, espanyol... o era d'origen jueu?

El notari es deia Giovanni Recco, i el 18 de gener de 1455 va expedir un contracte de lloguer que actualment és la prova fonamental de la ciutat de Gènova en el cas Cristòfor Colom. Recco va escriure:

"Giacomo Fiesci, germà de l'excel·lentíssim bisbe Fiesci, lloga al teixidor Domenico Colombo una casa a Vico Dritto, amb una façana que dóna al carrer."

Tot gira al voltant del nom del llogater, Colombo, ja que un dels seus fills, que llavors tenia tres anys, podria haver-se dit Cristoforo. Cristoforo Colombo. Cristòfor Colom?

Se suposa que el descobridor d'Amèrica jugava quan era petit en una caseta que encara avui és al camí de Vico Dritto. Amb el seu germà Bartolomeo, que després seria una mena de governador de les Índies Occidentals amb el benjamí Giacomo i la germana, Bianchinetta.

Des de fa segles, els experts en Colom han dubtat sempre d'aquesta versió sobre el seu origen. Alguns afirmen que Colom era espanyol. Però també hi ha un Colom de Portugal, i també n'hi ha un de Calvi, a Còrsega. Fins i tot n'hi ha un de Grècia.

Com que el mateix Colom va esborrar el seu rastre, el seu origen és un misteri. El seu fill Fernando va escriure: "L'almirall va preferir deixar en la incertesa tot allò que tenia a veure amb el seu lloc de naixement i amb la seva família."

L'expert nord-americà en Colom, Kirkpatrick Sale, considera que el seu rastre és "tan confús i ple de llacunes que darrere s'amaga molt més que l'estranya relació entre realitat i ficció que es coneix sobre Colom. La foscor que hi ha sobre tot això fa pensar que Colom era un home sense pàtria, sense arrels, sense família".

Els científics mai no han pogut desxifrar totalment la seva firma, una críptica piràmide de lletres. Els historiadors només han trobat dues proves que dominés l'italià: notes al marge a llibres. Colom escrivia de pressa i sense ornaments. Escrivia fonamentalment com un comerciant espanyol, no com un italià. Castellà amb matisos del portuguès.

Els experts en ADN de la universitat de Granada van agafar l'any passat unes mostres del que se suposa que són els ossos del descobridor. Volien esbrinar si el seu cos, que s'havia embarcat en tants viatges i aventures per mig món, realment descansava a Sevilla i si el seu codi genètic coincidia amb la del príncep Carles de Viana, que, segons els defensors de l'origen espanyol del navegant, era el seu pare secret.

Una gran pista condueix al Colombo de Gènova, i després al Cristòbal Colón que va descobrir el Nou Món per a Espanya.

Comença a la façana d'un vell palau de Gènova. A l'Archivio di Stato, la ciutat recopila les tones d'arxius de la ciutat des de l'any 1200: contractes de compra, contractes d'aprenentatge, comprovants de salaris, sentències judicials...

L'arxivista Patrizia Schiappacasse s'encarrega dels documents del cas Colom: la majoria són volums de documents allargats enquadernats en una pell que té segles, documents de notaris units amb cordills i paper d'embalar.

La pista comença el 21 de febrer de 1429, el dia en què un tal Giovanni Colombo segella un contracte amb un immigrant del que actualment seria Alemanya, segons el qual accepta el fill de Colombo, Domenico, com a aprenent.

Al voltant de 1445, Domenico es casa amb una noia del país. Més tard, les coses van malament a la jove família. Domenico ha de demanar diners a un genovès anomenat Gerolamo del Porto. I el seu fill, "cristoforus filius", ha d'avaluar-lo. Poc després ha de tornar a demanar diners. Al títol obligacional, redactat el 31 d'octubre de 1470, diu que el fill, Cristòfor, "té més de dinou anys".

Els crèdits estenen un pont amb el descobridor d'Amèrica: al seu testament, Colom disposa que encara cal pagar 20 ducats als hereus de Gerolamo del Porto de Gènova.

Gènova, doncs? Molt probable. Potser això no era el que Colom volia amagar.

Hi ha una altra teoria. Pot semblar una mica inversemblant, però té la seva base: els avantpassats de Colom podrien haver estat jueus. I com que la casa reial va expulsar tots els jueus d'Espanya, podrien haver pensat en Colom amb l'esperança que pogués trobar nous països, també per als expulsats.

Els anys al voltant de 1970, el caçador de nazis jueu Simon Wiesenthal també surt a la recerca. Troba uns mosaics, que no serveixen com a prova de no res, però hi ha un munt de mosaics. Al nord d'Itàlia moltes famílies jueves duïen el cognom Colombo o semblants. La mare de Colom es deia Susanna, i son pare Jacobo, tots dos noms jueus, encara que també els poden haver batejats com a cristians.

Llavors Wiesenthal descobreix que Colom coneixia molt bé el món jueu. En una nota transcriu l'any 1481 segons el càlcul del temps dels jueus. "Pot ser totalment cert que Colom sigui d'origen jueu", diu l'expert en Colom Juan Gil, catedràtic a Sevilla.

A més: els Reis Catòlics van decretar sota pena de mort el 3 d'agost de 1492 que cap jueu podia romandre a Espanya. I justament el 3 d'agost, de bon matí, la flota de Colom va partir d'Espanya.

submarinisme no és un esport d'alta velocitat i la primera vista no té cap importància en aquest món.

Els submarinistes comencen a envoltar aquest cúmul verd. S'hi acosten i se n'allunyen successivament. N'examinen la

posició. Passen la mà pels còdols. A poc a poc s'adonen del que estan veient.

La capa superior, la capa verda, és el sediment que es forma, que s'ha de formar, quan un vaixell és a l'aigua salada durant cinc-cents anys. Davant, a la

proa, hi ha les dues àncores, enganxades l'una a l'altra. Són unes àncores molt grosses, sorprenentment grosses per a una petita caravel·la. La proa està dirigida a la platja, direcció sud-oest. Això probablement vol dir que aquest vaixell,

Mosaïc al·legòric al descobriment d'Amèrica que representa el moment de la partida, el 3 d'agost de 1492, des de Palos de la Frontera.

EL TEMPS

Un altre enigma és el miracle de Santa Fe: Colom havia passat vuit anys fent antesala a la cort per poder portar a terme el seu projecte, la recerca d'una ruta occidental en direcció a l'Índia. Sempre se'l va fer esperar, fins que es va expulsar els musulmans del país.

Quan va caure l'última fortalesa àrab, Granada, el gener de 1492, es va veure molt a prop de l'objectiu i presenta una sèrie d'exigències: vol ser el virrei de tots els nous països. La reina Isabel va haver de rebutjar quan encara era al campament de Santa Fe. Vençut, Colom ensella la seva mula i es dirigeix amb el seu fill Fernando en direcció a Còrdova, per preparar el seu viatge a França, on volia buscar finançament.

Però no va arribar gaire lluny, ja que el va aturar un missatger a cavall: Colom podia tornar. Havien acceptat les seves condicions. L'home que va realitzar el miracle de fer que la reina canviés d'opinió es diu Lluís de Santàngel, tresorer privat del rei, que, segons Fernando, es va arriscar molt perillosament.

El dia que l'almirall deixa Santa Fe, Santàngel es va presentar davant la reina. Li va parlar amb paraules que demostraven la seva forta determinació de convèncer-la. Li va dir que estava

desconcertat que Sa Majestat, que sempre mostrava tanta resolució, ara n'hagués mostrat tanta manca. A més, una empresa d'aquesta magnitud podria malmetre el seu benestar en cas que un altre sobirà decidís arriscar-se a acceptar l'oferta de l'almirall.

Santàngel, al qual en principi tot allò ni li anava ni li venia, també es va oferir a finançar una gran part de l'expedició. Per què? L'home era un convers, un dels 300.000 espanyols que per por s'havien fet batejar com a cristians, però que continuaven tenint por de la Inquisició. Els plans de Colom, segons Wiesenthal, van despertar l'esperança entre els perseguïts. S'obria la perspectiva d'un nou país per emigrar. A més, també hi havia la llegenda jueva de les tribus perdudes d'Israel que havien fundat un regne jueu en alguna part del món: "Si hi va haver un pont entre Colom i els jueus, aquest pont consistia en la possibilitat de descobrir aquests països."

En el seu viatge del descobriment, Colom portava com a únic intèrpret Luis de Torres. Dominava l'àrab, una llengua que potser la gent de l'Índia podria entendre. Però De Torres va ser batejat com a jueu i també podia entendre's en hebreu.

fa aproximadament cinc-cents anys, es va ancorar amb la proa apuntant a la platja i es va enfonsar. Però no va anar a parar a un banc de sorra o als esculls, si no tan sols es trobaria ara a dos metres de profunditat.

Si es va des de les àncores lentament en direcció a coberta es poden veure els canons. Sobresurten de la capa verda i apunten en totes direccions. Els submarinistes han comptat tretze falconets i tres morters. Hi ha uns canons diferents,

amb un altre pes i notablement més petits. La forma en què estan apilats pot significar que una part dels canons podia pertànyer a la càrrega.

El que ha arribat fins ara és que Colom primer va abandonar la Gallega a Belén i

que molts dels objectes d'aquest vaixell es van carregar als altres.

Si es continua avançant, després dels canons, es va a parar al fons marí i es veu una quantitat incommensurable de trossos de terrissa. També hi ha bales de canó de pedra, grans i petites, i pedres que abans s'utilitzaven com a llast.

Si es remou el fons amb la mà i es registra la sorra es poden veure els taulons de fusta, taules llargues i, col·locades formant un angle de 90 graus i amb claus rodons de fusta, les petites costelles. De seguida es veuen els canals i els forats que el *Teredo navalis*, el paràsit dels vaixells, havia fet al casc.

Els submarinistes romanen dues hores sota l'aigua, surten a la superfície i comencen a parlar, encara a l'aigua. "És una cosa vella, realment vella", diu Klaus Keppler. Quina edat té? "La fusta no estava guarnida, no hi ha metall allà baix, al casc", diu Keppler.

La gent que hi ha a la llanxa ja saben què vol dir això: els paràsits de la fusta eren un dels problemes més grans dels espanyols al Carib, ja que devoraven els vaixells. A causa d'aquests insectes, el 1508 es va promulgar un decret de la casa reial segons el qual el casc de tots els vaixells que es dirigien al Nou Món s'havia de protegir amb metall.

Així, doncs, aquest vaixell és més vell? El van fer abans del 1508?

L'últim dia d'aquesta primera expedició, Klaus Keppler es posa la bombona a l'esquena, els guants, les ulleres i, finalment, les aletes. També agafa el ganivet.

Keppler talla tres trossos de fusta del vaixell i els porta cap amunt. També hi recull unes quantes pedres de llast i trossos de terrissa. Keppler i l'equip ho emboliquen tot amb làmines de cel·lofana i després ho col·loquen en una nevera portàtil.

Porten la nevera a l'ambaixada alemanya de la ciutat de Panamà. Tres trossos de fusta del vaixell naufragat a Nombre de Dios surten ara de viatge al Vell Món.

Kiel, estiu de 2003. La meravella és a la sala 6. Ha costat 2,1 milions d'euros. Les parets de la sala 6 són grises i la mesura de la sala és aproximadament de 10 per 25 metres. La meravella ocupa la meitat de la sala. La humitat a la sala és

del 50% i la temperatura és de 21 graus centígrads. Hi ha tres sortides d'emergència.

La meravella és grisa, com la sala 6. Sembla un tanc d'oli amb unes curvatures estranyes. Per tota la meravella hi ha enganxats petits llamps i avisos: "En cas d'alarma, girar a la posició OFF." La meravella arriba a funcionar amb tres milions de volts, les partícules comencen a volar a una velocitat de 600 quilòmetres per segon per la corba i acaben a 6.000 quilòmetres per segon.

Aquesta màquina serveix per a desxifrar un misteri com el de Cristòfor Colom. Un trosset de fusta del vaixell de Panamà passarà per tots els aparells i, al final, acabarà a l'accelerador de partícules del laboratori Leibniz de la Christian-Albrechts-Universität de Kiel.

Aquí mana el catedràtic Pieter Maiert Grootes, nascut el 1944, un físic que porta sandàlies i mitjons blaus, un home amb cabells blancs i ulls blaus, un expert. "Determinem l'edat, per exemple, de la fusta. Cada any treballem amb 3.000 mostres, la qual cosa suposa uns 2.000 controls de qualitat", diu Grootes.

Tot li sembla d'allò més senzill: "Co-neixem la datació mitjançant C14", explica, es tracta d'un tipus de carboni radioactiu que conté l'atmosfera. Els àtoms del carboni normalment estan formats per dotze partícules, sis neutrons i sis protons, però també hi ha àtoms que tenen vuit neutrons. Són inestables i es desintegren. És el C14. Tot és un procés de física nuclear: cada 5.730 anys desapareix la meitat del C14 per desintegració.

Grootes diu: "Si es tenen els valors de comparació, les dades, les taules, es pot examinar la quantitat de C14 que encara hi ha i el que hi devia haver originàriament, de manera que es pot calcular el temps que ha passat." La teoria sona molt complicada, però la pràctica encara ho és més. La fusta es converteix en grafit al laboratori, el grafit es comprimeix en un petit recipient i es porta a la meravella de la sala 6, l'accelerador de partícules. Bombardegen el material amb ions de cesi i es formen ions negatius de carboni, aquest raig d'ions s'envia i s'accelera mitjançant camps magnètics.

L'equip de Grootes té dues mostres de fusta arribades de Panamà: "KIA

20151" i "KIA 20152". Després de dues setmanes de física i química aplicades, els resultats són els següents: KIA 20151 procedeix d'una època entre 1445 i 1472, mentre que KIA 20152 ve d'una època entre 1449 i 1489.

La mostra més jove, segons Grootes, indica lògicament l'any en què van talar l'arbre, i dedueix amb una probabilitat del 68,3% que "aquesta fusta prové d'un període entre 1469 i 1486".

La Vizcaína es va enfonsar el 1503.

Grootes diu: "És una prova que podria haver format part del vaixell de Colom. En tot cas no prova que no hi hagués format part."

Santo Domingo, començament d'estiu de 1502.

A Cadis, pare i fill han pujat a bord, on també es troba el germà de Colom, Bartolomeo, però han d'esperar-se tres setmanes: el vent era feble i, quan bufa, bufa en contra.

Finalment arriba el vent del nord. L'11 de maig es posen en camí, primer cap a Las Palmas. El 25 de maig arriben a Gran Canària, i després estableixen un rècord: travessen l'oceà en vint-i-un dies. El 15 de juny ancoren davant les costes de la Martinica, on agafen aigua i provisions. Els nadius els observen atentament, a l'expectativa, amb passivitat.

I ara, al 1502, ja hi torna a ser. Santo Domingo de la Hispaniola ve a ser la mena de pàtria de l'apàtrida Cristòfor Colom. A Santo Domingo hi ha una església, un patíbul que sempre pot utilitzar com a governador, la presó en què el mateix Colom va estar tancat, unes quantes cabanes de fusta... Santo Domingo s'està convertint en una ciutat, no hi ha cap dubte, i aquesta ciutat es mantindrà, florirà.

Tot i això, hi ha un problema.

Hi ha altres persones que volen enriquir-se al Nou Món, i ho volen fer sense haver de lliurar un percentatge a Colom, tal com garantia el contracte amb la reina. Odien el descobridor, se'n burlen, intriguen contra Colom.

Un dels seus enemics ara ostenta el poder a la ciutat: el governador Nicolás de Ovando, nomenat per la corona.

Colom no poc fer escala a la desemboadura del riu Ozama, ja que Ovando li ho ha prohibit. Però Colom pressent que

arribarà un huracà. Sap que Ovando vol enviar una flota cap a Espanya de trenta magnífics vaixells. Un dels vaixells ha de portar tot el patrimoni de Colom del Nou Món al Vell. No hi ha poc or.

Pedro de Terreros, el capità de la Galleja, envia un dels seus homes de confiança, un home que també ha fet tots quatre viatges. Terreros adverteix Ovando: Colom creu que hi ha un huracà en camí.

Però Ovando ignora l'advertència. És riu de Colom com a "endeví". Els trenta vaixells salpen, a tota vela, amb un vent fort i intens. Les banderes de Castella onegen a les costes de la Hispaniola.

Colom escriu:

"Quina persona... no estaria morta de desesperació? Perquè amb un temps així, a la recerca d'aixopluc per a mi mateix, per al meu fill, per al meu germà i per als meus amics, m'han prohibit la terra i el port que jo mateix, obeint la voluntat de Déu i suant sang, vaig guanyar per a Espanya."

Llavors arriba l'huracà i Colom escriu:

"La tempesta va ser terrible, i cada nit els vaixells se separaven de mi. Estaven mal preparats i no esperava res més que una mort segura. Tothom estava segur que els altres es perdien."

S'enfonsen vint vaixells de la flota del governador. S'ofeguen més de cinc-centes persones. Només un vaixell aconsegueix arribar a Espanya, és l'Aguja, que porta a bord el tresor de Cristòfor Colom: 4.000 pesos en or, una fortuna.

Carib, agost de 1502. El qui ha viscut una tempesta marina no en vol viure una segona. I ara, a l'agost de 1502, tot home que cau per la borda és automàticament un home mort. En aquesta època és fàcil caure per la borda. No hi ha sabates especials antilliscants, ni llums pilot, ni baranes, només taulons de coberta relliscosos.

Mentre els seus tresors són camí d'Espanya, Colom vol continuar cap a l'oest. Des de la Hispaniola fins on ell suposa que són l'Índia i la Xina, però es va produint una tempesta rere l'altra. Escriu:

"Era un pluja inacabable, llamps i trons inacabables. Semblava la fi del món... Durant vuitanta-vuit dies no vaig veure ni el sol ni els estels... Els vaixells eren en mans del temps, que els sacsejava.

La Niña, una de les tres caravel·les amb què Colom va travessar per primera vegada l'Atlàntic, segons el model que conserva el Museu Marítim de Barcelona.

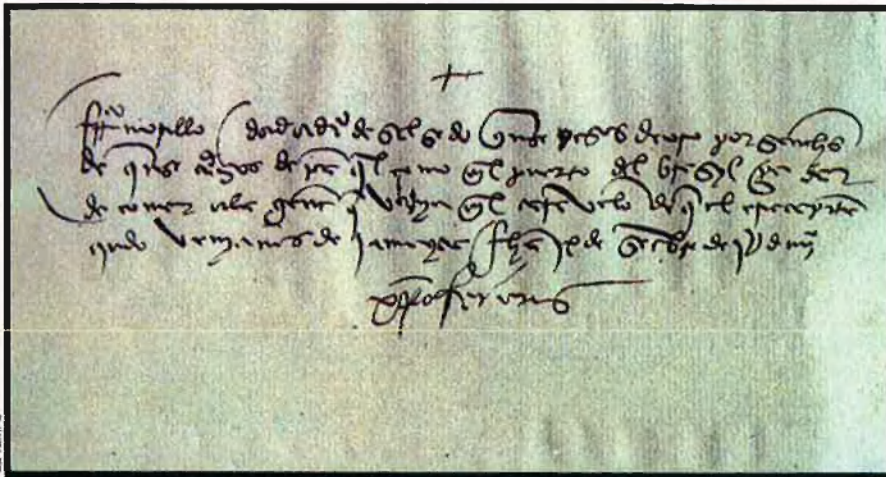
S'esquinçaven les veles. Les àncores, els aparells, els cables, els bots i una gran part de la càrrega s'havia perdut. La tripulació estava esgotada i derrotada; prometien contínuament que serien bons, que anirien de pelegrinatge; els uns escoltaven les confessions dels altres... El patiment del meu fill em turmentava l'ànima: el veia a la tendra edat de tretze anys, tan desesperat, i durant molt temps. Jo mateix estava malalt i havia estat moltes vegades prop de la mort, però donava les ordres des d'una petita cabana que la tripulació m'havia construït sobre la coberta de popa."

Als vaixells no els queda ni un racó sec, no hi ha cabines per a la tripulació. Els mariners dormen al primer racó que

poden trobar. Al damunt dels rotlles de cordes, de les provisions, allà on sigui. Dormen en bassals d'aigua. Però llavors: Terra! Un cap. Cel blau. Han sobreviscut i tots quatre vaixells han aguantat.

"Gracias, Dios", així és com Colom bateja el cap. I posa rumb a un lloc que durant molt de temps es dirà Veragua, però cinc-cents anys després s'acabarà dient Panamà.

Portobello, novembre de 1502. El 2 de novembre els vaixells arriben a una badia profunda, protegida per tres cantons per les muntanyes i les selves. És un lloc molt elevat, "molt gran, de gran bellesa, molt poblat i envoltat de terra cul-

Autògraf de Colom datat a Santo Domingo el 9 de setembre de 1504. Una escriptura que els experts consideren "criptica".

tivada", escriuria més tard Fernando, "bonic com una pintura". Una bella badia, "Puerto Bello", diu Colom.

Una setmana més tard arriben a una altra badia, que Colom anomena "Puerto de Bastimentos". Prop de la badia hi ha unes petites illes, la platja té la forma d'una falç enorme, darrere es troba una petita línia costanera, amb camps cultivats.

És la badia.

Aquella badia que un altre descobridor, Diego de Nicuesa, va batejar uns anys després com a "Nombre de Dios".

Però ara, en la primera visita, "no hi vam anar per la meua lliure voluntat", com Colom apunta, "la tempesta i un fort corrent ens van retenir durant catorze dies". Cal fer reparacions urgents. Les caravel·les pateixen al Carib, la fusta és corcada. Colom ho revisa tot, ordena que n'informin: els corcs són als vaixells, res no els atura. El mariner fidel a Colom Diego Méndez escriu: corcs grans i grossos com el dit d'un home havien foradat les bigues i els taulons més gruixuts, els havien deixat corcats i fràgils. La Vizcaïna és la que havia quedat pitjor. Els seus taulons semblaven un colador, i va ser un miracle que no anés al fons del mar molt abans.

Pels caps de la tripulació passen moltes idees. Els homes tenen por. Mentrestant, el germà de Colom, Bartolomeo, i Diego Méndez compten amb un motí.

Al text *Ophir - Segons l'informe de Diego Méndez*, una versió vella, però molt ben treballada, hi ha una part en

què Bartolomeo parla amb Méndez i alhora profetitza el fracàs de Colom. Això és el que Bartolomeo podria haver dit:

Sabeu què va prometre el meu germà al començament del primer viatge? Vaixells plens d'or, vaixells plens de perles, vaixells plens d'espècies. Què ha portat? Sabeu què va prometre al començament del segon viatge? Països plens d'or i pedres precioses. Què hi ha trobat? Al començament del tercer viatge deia que descobriria el continent, la rica Índia. El continent? Cristoforo no ha trobat ni el continent. La ruta d'Occident? Es poden omplir les arque buides amb la ruta d'Occident? "La vostra recompensa serà or." Aquestes van ser les últimes paraules de Ferran. Dubteu que el més cristià de tots els reis no arrencaria la cadena al voltant del coll de mon germà si tornem de nou sense or?... Tot depèn només de les panxes plenes dels vaixells, només depèn d'això.

El 7 de desembre va arribar un altre huracà. Els mariners es confessaven recíprocament. Ja no volien sobreviure, només volien que tot acabés de pressa. "Els vaixells no eren aptes per a navegar i els homes, les tripulacions, eren morts o estaven malalts", escriu Colom. Els trons i els llamps eren molt cruels, segons escriu Fernando: "Els homes ja no gosen obrir el ulls, ja que sembla que els vaixells s'enfonsin i que el cel se'n vingui avall... Mai no van tenir mitja hora de pausa, tot el dia anaven molls."

Tres dies després un tornado, una columna d'aigua, ataca les quatre caravel·

les. Colom cita l'evangeli de Sant Joan, quan diu a Cafarnaum "Sóc jo, no tingueu por!". Amb la Sagrada Escripura a la mà esquerra i l'espasa a la dreta era a la Capitana, amb l'espasa dibuixa febrilment una creu al cel i un cercle al voltant de la seva petita flota, com si es tractés d'una mescla entre Jesucrist i el capità Ahab, però la columna d'aigua no els agafa.

Finalment, el 22 de desembre arriba a la desembocadura del riu Chagres. A la fi torna a haver-hi fruita i aigua fresca. Cinc-cents anys després aquest serà el lloc per als vaixells que vulguin anar de l'Atlàntic al Pacífic, cinc-cents anys després serà l'inici del Canal de Panamà.

Ara, en aquesta desembocadura, Colom és tràgicament a prop del seu destí, i ho veu molt clar, ja que fins i tot va escriure que el destí, l'altre cantó, ha de ser "com Pisa en relació amb Venècia", una comparança que gairebé coincideix. Però també deixa passar aquesta oportunitat.

Més tard el seu fill reflexiona sobre el fracàs del seu pare. Escriu:

"[El meu pare] creia que allà devia ser el camí, i era allà. El seu error va ser que suposava que hi havia d'haver un canal de mar a mar, no que podria ser la cresta d'una muntanya o un istme, ja que encara que la paraula 'camí' pugui significar un camí per terra o per aigua, ell creia fermament en aquest últim cas."

Van romandre, doncs, allà baix, a la badia. Si s'haguessin posat en marxa haurien vist aquell altre oceà desconegut, que cinc-cents anys després s'anomena Pacífic.

Belén, gener de 1503. Els espanyols arriben de l'est, a un lloc on s'obre una altra desembocadura de riu. El 9 de gener, primer la Capitana i després la Vizcaïna llisquen pel banc de sorra de la desembocadura. L'endemà els segueixen els altres dos vaixells. Els espanyols veuen ara a la dreta el turó i la selva, que arriba fins a l'aigua. A l'esquerra veuen una gran superfície, camps de blat de moro i trenta cabanes.

Els nadius anomenen el riu "Yebra", Colom l'anomena "Río Belén". Els vaixells van un al costat de l'altre, són a la desembocadura, darrere del banc de sorra. El corrent és molt suau, i el cel es des-

Dos morts i una carta de navegació

Com Colom va tenir la idea de buscar l'Extrem Orient per l'oest.

Un rumor maliciós circulava per Espanya el 1535. El qui el va escampar va ser precisament Gonzalo Fernández de Oviedo l'aristòcrata cronista del Nou Món, la paraula del qual tenia un gran valor. Va escriure sobre el rumor segons el qual Cristòfor Colom no va ser l'autèntic descobridor d'Amèrica. Abans del seu primer viatge, Colom va trobar-se un pràctic moribund que li va explicar que, molts anys abans, quan anava a la deriva a causa d'una tempesta, va veure unes illes a l'altra banda de l'oceà.

Es diu que aquell mariner era un amic de Colom i que coneixia la latitud i podia presumir de saber on era aquella terra. Va comunicar aquest saber en secret a Colom. Es diu que després l'home va morir.

Va plagiar Colom el seu gran pla de seguir una ruta per l'oest per arribar a l'Extrem Orient? Els historiadors han aconseguit reconstruir, més o menys, com el descobridor va tenir aquesta idea i d'on havia tret un mapa.

El 1476, Colom va arribar a Portugal després d'una dramàtica lluita naval amb pirates. A Lisboa anava trampejant treballant com a cartògraf. De manera que devia haver copiat mapes del món conegut.

Però van ser més importants els viatges que es van fer al llarg de les costes occidental d'Europa i de l'Àfrica. A Lisboa, Colom es va enrolar en vaixells mercants i va viatjar a Irlanda i a Islàndia. A Irlanda circulava la llegenda del sant Brendan, que, després d'un viatge ple d'aventures, va arribar a un gran país de l'oest. A Islàndia devia haver sentit parlar dels víkings, que segons les antigues sagues havien arribat a Amèrica. Els arqueòlegs han trobat assentaments víkings a Anse aux Meadows, al Canadà.

Com que Colom també va navegar cap al sud, a Madeira i possiblement fins a Guinea, va arribar a conèixer el sistema de vents i corrents de l'Atlàntic. Un carrusel gegant de forces

globals. Aquest era el truc: el qui navega cap a l'oest primer ha de mantenir el rumb cap al sud, mentre que el qui vulgui anar a Europa primer ha d'anar cap al nord.

Colom sabia que a l'oest hi havia terra per informes sobre estranys objectes que havien trobat al mar, dels quals va parlar més tard al seu fill Fernando. Hi havia canyes de bambú i altres coses. Diu Fernando: "A l'illa de Flores, una de les Açores, el mar va portar dos morts a la platja. Tenien la cara ampla i un aspecte totalment diferent dels cristians". Indis que van naufragar mentre pescaven?

Colom va veure aquestes dades confirmades per una informació secreta: l'erudit florentí Paolo dal Pozzo Toscanelli havia recopilat nous coneixements de viatgers i geògrafs en una carta i un mapa per al rei de Portugal. Colom va aconseguir aquests papers mitjançant una sèrie de recargolats sistemes. Toscanelli havia escrit al seu mapa:

"Aquí s'ha dibuixat tota la zona que va d'Irlanda al sud. A l'altra banda de l'oest s'ha dibuixat el començament d'ambdues Índies, amb aquelles illes a les quals podeu arribar. El qui navega amb rumb a Occident trobarà aquests països a Occident. Qui vaig amb rumb a Orient, trobarà els mateixos països a l'Orient."

Colom tenia instruments per a trobar la ruta. Tenia el quadrat i la ballesta, dos aparells per a mesurar els angles, amb els quals podien navegar guiant-se pels estels. Però Colom era un pessim navegant quan es tractava d'observar els astres, i amb els aparells s'equivocava de centenars de milles. Per això es dedicava a "unir": cada mitja hora un grumet girava l'*ampolleta*, el rellotge de sorra. Llavors Colom calculava la velocitat, mirava la brúixola i calculava el rumb i la ubicació. Tot depenia dels seus càlculs, i això era més aviat un art que una ciència, però Colom era tot un mestre en aquest art.

Dels mapes del Nou Món que ell va dibuixar només s'ha conservat un esbós de la Hispaniola. És d'una exactitud sorprenent. L'únic problema és que la ploma de Colom gotejava.

tapa, les tempestes acaben i els mariners, segons descriu Diego Méndez, saluden el sol "com si fos una dona, bella i estimada, que havien donat per morta". Tot va bé, doncs? Han trobat la pau a terres llunyanes?

La catàstrofe de Belén comença amb una pluja de fletxes la primera vegada que trepitgen terra. Durant les setmanes següents hi ha matances, recerca d'or i un intent de segrest fallit: els espanyols intenten fer presoner el cabdill indi Quibian, però s'escapa i es venja. Els tambors ressonen, els indis ataquen repetidament, i Colom ha comès un error: no ha pensat en el camí de tornada.

Com que les pluges han disminuït, el nivell de l'aigua ha baixat, i ara hi ha aquell banc de sorra davant de la desembocadura: "Estàvem atrapats i sense esperances", diu Fernando. El riu Belén s'ha convertit en un parany.

No poden sortir, es queden encallats amb els vaixells que "semblen bresques d'abella, foradades pels corcs dels vaixells", com escriu Fernando, estan "atrapats per la força del mar i del vent, que ha arrossegat tal quantitat de sorra que ha tancat la desembocadura del riu", com explica Diego Méndez al seu informe.

Poc a poc, els espanyols aconsegueixen arrossegar tres vaixells, després de

haver-los tret el llast, pel banc de sorra. Els posen fora de perill. La Gallega, però, és a la desembocadura del riu. Ha de servir com a fort per als homes que aquí han de construir una colònia espanyola.

Un bon pla, però ara s'ha trencat la flota i els indis ataquen la Gallega amb llances, torxes i fletxes. Méndez abandona aquella cabana que havia construït ràpidament, com la colònia. Perd set homes, la lluita dura tres hores "i el nostre Senyor ens va regalar una victòria. A nosaltres, que érem tan pocs contra tants".

Fora, davant de la badia, Colom és a la Capitana. I ara és quan ve una de les es-

cenes més estranyes d'aquest viatge. És la prova que tenia al·lucinacions? Esquizofrènia? O era simplement la malària? Colom escriu:

“Vaig arrossegar-me fins al punt més alt del vaixell i vaig invocar amb veu tremolosa i llàgrimes que em queien ràpidament, els déus de la guerra de Sa Majestat... Vaig adormir-me extenuat i gemegant. Llavors vaig sentir una veu plena d'entusiasme que cridava: “Oh, com ets d'estúpid i lent per a creure en el teu Déu i servir-lo. El Déu de tots els déus! Va fer Ell més per Moisès i pel seu serf David que per tu? Des que vas néixer sempre t'ha tingut en la Seva atenta protecció... Les Índies, que són una part tan rica del món, Ell les ha fet teves... Va fer més per la gent d'Israel quan els va fer marxar d'Egipte?”

Aquella veu, era un àngel? El mateix Déu? Aquestes van ser les seves últimes paraules:

“No tinguis por. Tingues confiança. Totes aquestes preocupacions s'escriuran en marbre i no serà sense motiu.”

El cas és que els seus homes, segons expliquen, van quedar sorpresos. I, és clar, ningú més no va sentir la veu. Diego Méndez i els seus es van salvar en una canoa i van poder arribar als altres tres vaixells. La Gallega es va quedar a la badia de Belén.

Belén, gener de 2003. El problema d'aquest maleït telèfon és que els del cable i la telefonia mòbil sempre envien un helicòpter quan s'espantia. De vegades passa que els infants es penjen de les antenes parabòliques, i encara passa més sovint que les tempestes paralizin els telèfons. Per això s'espantia constantment. Des de fa dos anys la gent de Belén espera el del cable i la telefonia mòbil.

No ve perquè és molt il·luny.

Per anar a cal metge hi ha vuit hores. En barca. L'any passat una persona va morir per la mossegada d'una serp perquè no hi havia cap metge.

Belén actualment és així: quaranta-cinc cabanes de fusta al damunt de pilars de fusta, que protegeixen les cabanes en èpoques de pluja; una església, tres-centes persones; un quiosc amb Mirinda fresca i bosses de patates; res més. Potser aviat també hi haurà cola, però primer

l'haurà de carregar el proper vaixell. Belén és un camí ple de sots, un camí de pedres i sorra. Belén és un edifici escolar, actualment amb cinquanta-nou alumnes. Hi ha tres assignatures: lectura, càlcul i història. Belén és pesca. Belén són cocos, no és gens fàcil fer diners amb els cocos en un país en què a cada dues passes et trobes una palmera que en té.

Fa setze anys van venir-hi arqueòlegs dels Estats Units. Els científic Donald Keith hi va anar. Un paio de cabells foscos i barba, amb un nas molt gros. Li agrada portar camises obertes, mocadors i ulleres de sol. Donald Keith sap tot el que cal sobre el vaixell del descobridor. Els seus admiradors l'anomenen “The Commander”. Donald Keith és un d'aquells homes que durant dècades somnia trobar restes d'algun vaixell de Colom.

Però va fracassar. Va ser un fracàs lent i tortuós, com una derrota per penals després de la pròrroga del partit de tornada.

Keith va signar un fantàstic contracte a la ciutat de Panamà: havia d'excavar, conservar i analitzar exclusivament durant set anys. Va fer venir els seus millors col·legues, que van acampar i dormien en cabanes, passaven sota l'aigua sis hores el dia. Keith va demanar que vingués Antonio Tourino, geomorfòleg de la universitat de Panamà, del qual volia saber si potser la mare del riu Belén havia canviat. No, les pedres i la sorra no havien canviat durant mil·lennis.

Devia ser per alguna part, però Keith no va trobar la Gallega.

“Sempre hi ha teories extraordinàries —diu Donald Keith—, però en realitat les coses funcionen d'una altra manera.”

Nombre de Dios, abril de 1503.

Plou i trona. Els homes treuen aigua dia i nit. El comandant, Cristòfor Colom, s'enfonsa en febre i al·lucinacions.

Tot i això, continuà essent un bon mariner.

Tothom vol tornar a casa. El pla de Colom és el següent: allunyar-se de la costa, anar cap a l'est, fins a Santo Domingo, i llavors anar cap al nord. No es pot fer de cap altra manera.

Colom ha pogut calcular el corrent i el vent. Millor no es pot navegar. Però la seva tripulació crida: “Cap al nord! Cap

a casa! Ara!” Estan a punt d'amotinar-se. Odien l'almirall. No ho saben fer millor.

Però al final el pla de Colom s'imposa, i llavors, poc després d'anar cap a l'est, comença la segona part de la catàstrofe.

La Vizcaína no aconsegueix sortir-se'n.

És plena de forats, s'està desfent. L'aigua puja i de seguida veuen clar que la Vizcaína no pot navegar en mar oberta fins a la Hispaniola. Per això van cap a una badia i se suposa que els vaixells ancoren l'un al costat de l'altre. Agafen de la Vizcaína el que necessiten i ho transporten als altres dos vaixells, que no tenen tants forats.

Els canons, però, són massa pesants. Els canons són un tresor l'any 1503, però amb els canons a bord, els dos vaixells que queden s'enfonsarien massa.

Llavors abandonen el vaixell, deixen que s'enfonsi. Colom acabava de comprar la Vizcaína al seu propietari, va ser el 15 de febrer. Juan de Orquiva va rebre 40.000 maravedís per la caravel·la. Colom va ser propietari de la Vizcaína dos mesos comptats. Diego Méndez escriu:

“A Santa María de Belén no vam tenir prou temps de revisar els vaixells, d'embrear-los i calafatar-los. Vam pagar-ne les conseqüències quan vam arribar a Puerto Bello. Allà també vam haver d'abandonar la Vizcaína. Els corcs ja havien destruït el terra de la nau. Tota la tripulació va haver d'apinyar-se en dos vaixells, van haver d'agafar les provisions que encara posseïem i... l'or.”

Segons Fernando, la fi de la Vizcaína va ser així:

“Vam mantenir el nostre rumb fins que vam arribar a Puerto Bello. Allà vam haver d'abandonar la Vizcaína, ja que es va omplir massa d'aigua i les pots estaven totalment devorades pel corc. Seguint la costa, vam navegar fins darrere de Retrete.”

Nombre de Dios, setembre de

2003. Deu anys després, el professor Donny Hamilton havia excavat i buscat coses per Jamaica, sota l'aigua, és clar, fins que va descobrir parts importants de l'enfonsat Port Royal, aquella metròpoli de l'edat d'or dels pirates, l'última llar de Henry Morgan. Donny Hamilton té

Recreació d'un assentament viking prop de l'Anse aux Meadows, al Canadà. Una teoria diu que Colom, en els seus viatges a Islàndia, va conèixer les llegendes sobre l'arribada dels vikings a Amèrica.

una excedència de la Texas A&M University, de fet perquè vol escriure un llibre sobre Port Royal.

Però ara és aquí, en samarreta i pantalons curts. Hamilton és probablement un dels cinc arqueòlegs submarins més famosos del món, però odia els vestits de submarinisme.

Al seu costat és Filipe Castro, nascut a Portugal, l'home darrere de Hamilton a l'institut d'arqueologia submarina de la Texas A&M University. Neteja les ulleres. Què toca avui?

"A llarg termini es tracta de dues coses", explica Castro, "una és la futura feina amb el vaixell. Per això verificarem de seguida com és sota l'aigua, el corrent, el fons, com hi podem treballar més tard. Es parla d'un projecte que durarà cinc anys: un any per al rescat, quatre anys per a la conservació. Es parla d'un equip d'unes setze persones, d'un cost com a mínim de 1,5 milions de dòlars i una grua, vaixells, contenidor". I l'altra?

"L'altra és, lògicament, una primera avaluació del vaixell naufragat", diu Castro, "volem valorar la importància

d'aquest vaixell i veure el que encara queda, quants artefactes, quanta fusta".

I ara tots dos se submergeixen, Donny Hamilton, nascut a Levelland, Texas, a l'octubre de 1942, i Filipe Castro, nascut al novembre de 1960 i criat a Santarém, prop de Lisboa. No hi ha millors experts que aquests dos quan es tracta de vaixells dels descobridors, la seva opinió té molt pes.

S'hi passen dues hores. Quan surten, semblen dues persones d'un curs de submarinisme que hagin vist per primera vegada un tauró. O dos hippies després d'haver-se fumat un bon porro. Neden per la superfície, fan el mort, es deixen endur pel corrent, riuen i parlen. "És un lloc fantàstic -cria Donny Hamilton-, hi ha unes bigues de fusta molt grans, aquelles àncores, bombardes grosses..."

El primer diagnòstic, llavors, és aquest: el vaixell és molt vell i espanyol, com poden saber per la fusta, els trossos de terrissa i les armes. El vaixell es conserva bé. Fins ara només s'han trobat restes de tres vaixells de l'època dels descobridors al Nou Món, però aquest d'aquí és el millor, de bon tros.

"Una sensació", diu Filipe Castro, que torna a portar el seu polo vermell de Lacoste, texans, sabates nàutiques. Té la barbata punxeguda i els cabells grisos pentinats cap enrere. Riu amb la boca molt oberta i els ulls molt petits.

"Un vaixell que cal estudiar amb molta cura. Cal rescatar-lo i conservar-lo sense cometre el més mínim error", diu Donny Hamilton.

Castro diu: "Ens hem de centrar en un període de cinquanta anys. Aquest vaixell es va enfonsar en la primera meitat del segle XVI, més aviat al primer quart que al segon. Pel que sembla, aquest vaixell és el més antic que mai s'hagi trobat a les costes d'Amèrica. Encara no sabem gaires coses per poder dir si es tracta del vaixell de Colom, però sabem prou coses per dir que és possible. Coses concrets."

"Son científics. Preferim demostrar que és el seu vaixell que afirmar que és el seu vaixell", diu Donny Hamilton.

Klaus Brinkbäumer i Clemens Höges
© Der Spiegel - EL TEMPS
Traducció: David Egea